



Европейска
комисия

*Employment and
Social Developments in Europe*

Устойчив растеж за всички: *изборът за бъдещето на социална Европа*

Резюме



27 September 2019, Brussels

#ESDE2019

In cooperation with the



European Economic and Social Committee

Социална Европа

Устойчив растеж за всички: изборът за бъдещето на социална Европа

Резюме

УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ ЗА ВСИЧКИ: ИЗБОРЪТ ЗА БЪДЕЩЕТО НА СОЦИАЛНА ЕВРОПА

През 2018 г. икономиката на ЕС продължи започналото през 2013 г. подобрене, когато икономическата активност започна да се възстановява от финансовата и икономическа криза. Заетостта в ЕС достигна нови рекордни нива, докато безработицата и рискът от бедност и социално изключване продължиха да намаляват. Тези промени са основание за вяра в бъдещето и показват, че политиките на ЕС през последните години са оказали въздействие. Тези събития настъпват обаче във време на ускорена промяна. Промяната засяга в особено голяма степен застаряването на населението ни, както и технологичната трансформация и бързата цифровизация на икономиките и обществата ни. Заедно, тези мегатенденции водят до появата на нови форми на заетост, изискващи нови умения, както и до недостиг на работна ръка в някои области и до нови предизвикателства за европейския социален модел. ⁽¹⁾

Многобройни събития от изминалата година напомниха за нестабилния характер на последните постижения в средносрочен и дългосрочен план. На световно равнище нови рискове, като протекционистските тенденции в търговията и нарасналата международна икономическа и геополитическа несигурност, допринесоха за забавяне на растежа в ЕС и в света през 2018 г., като доведоха до допълнително свиване на икономическите прогнози. ⁽²⁾ Освен това, въпреки че вътрешната динамика като цяло подкрепя европейската икономика, трябва да бъдат преодолен големи предизвикателства, за да се гарантира защитаваща, конкурентоспособна, справедлива и устойчива Европа. ⁽³⁾ Сред тези предизвикателства са слабият растеж на производителността, продължаващата неравнопоставеност между половете в заетостта и заплащането, значителният недостиг на инвестиции, опасенията във връзка с разходите за енергия и финансово достъпните жилища, както и намаленият, но все още значителен публичен и частен дълг.

⁽¹⁾ За повече подробности относно въздействието върху заетостта и социалното въздействие на тези промени и мегатенденции вж. годишните обзори от 2017 и 2018 г. *Заетост и социално развитие в Европа* със съответния им фокус върху „справедливостта и солидарността между поколенията“ и „новия свят на труда: отвъд цифровизацията“. За допълнителен анализ на недостига на умения, трудовата мобилност и миграцията вж. също годишния обзор от 2015 г. *Заетост и социално развитие в Европа*, особено главата относно „Мобилност и миграция в ЕС: възможности и предизвикателства“.

⁽²⁾ Европейска комисия (2019 г.), „Европейска икономическа прогноза: пролет на 2019 г.“, *European Economy, Institutional Paper 102*, май 2019 г.

⁽³⁾ Вж. Европейска комисия (2019 г.), Европа през май 2019 г.: Подготовка за по-обединен, по-силен и по-демократичен Съюз в един все по-несигурен свят — Принос на Европейската комисия към неофициалната среща на лидерите на ЕС-27 в Сибиу (Румъния) на 9 май 2019 г.

Изменението на климата, влошаването на околната среда и неефективното използване на природните ресурси също се отразяват върху перспективите за устойчиво развитие в ЕС и в света. Европейците показват все повече, че са много добре осведомени за тези предизвикателства и че осъзнават значението на това да се намери решение едновременно и на трите измерения на устойчивото развитие — икономическото, социалното и екологичното. Целта е всички постижения на Европа — нейната конкурентоспособна икономика, високи стандарти на живот, добре ценена социална държава и авангардна ангажираност с въпросите на околната среда — да станат устойчиви в дългосрочен план за бъдещите поколения. Чрез участия, наред с другото, в седмични „шестивия за климата“ в цяла Европа от втората половина на 2018 г. насам, ученици, студенти и други граждани на ЕС поискаха ускорени мерки за борба с изменението на климата. Междувременно други части от населението изразиха безпокойство относно разходите за икономическия преход, необходими за борбата с изменението на климата, и справедливото споделяне на тази цена.



ЕС разполага с всеобхватни, почиващи на Договорите основи и дългогодишен опит с политически програми, които преследват постигането на икономически, социални и екологични цели едновременно. Той също така изигра водеща роля при формулирането на целите на ООН за устойчиво развитие (ЦУР) през 2015 г. Освен това през декември 2018 г. на 24-тата конференция на страните по РКООНИК ⁽⁴⁾ ЕС и 20 държави членки подписаха декларацията от Силезия за солидарност и справедлив преход. В нея те подчертаха, че като се има предвид социалното измерение на прехода към нисковъглеродна икономика, е от

решаващо значение осигуряването на социално одобрение за настъпващите промени. Ето защо ЕС и неговите държави членки са ключови участници във формирането на политическия отговор на сложните предизвикателства на нашето време, не само на национално и европейско равнище, но и на глобално равнище. Документът за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“, публикуван на 30 януари 2019 г., съдържа в частност опции за включване на целите за устойчиво развитие в стратегическата рамка на политиката на ЕС. Документът ни напомня, че „устойчивото развитие е свързано с повишаване на жизнения стандарт на хората, като им се предоставят реални възможности за избор чрез създаването на благоприятна среда“ и резултатът е „ситуация, при която живеем в границите на нашата планета чрез по-интелигентно използване на ресурсите и модерна икономика, която обслужва здравето и благоденствието ни.“ В него се подчертават връзките между трите измерения на устойчивото развитие, включително значението на връзката между социалната и околната среда, която е основата за разрешаването на проблема за устойчивостта ⁽⁵⁾, и се предупреждава, че „без значение колко бурни ще бъдат следващите години, най-важната задача ще бъде да не губим от погледа си целите си за бъдещето.“ ⁽⁶⁾

Що се отнася до социалното измерение на устойчивото развитие, което често се нарича „социална устойчивост“, ЕС потвърди своя политически ангажимент чрез прогласяването на Европейския стълб на социалните права от Европейския парламент, Съвета и Комисията по време на социалната среща на върха в Гьотеборг на 17 ноември 2017 г. Европейският стълб на социалните права е в основата на европейския проект, не на последно място в светлината на предизвикателствата за устойчивостта, пред които е изправена социална Европа. Прогласяването му отразява и все по-голямата загриженост, че белезите от кризата все още не са зараснали навсякъде. В действителност има разлика между трайното възстановяване и подобряване на заетостта и социалното положение в ЕС като цяло и по-неблагоприятното развитие за някои групи хора с определени доходи, държави членки и региони. Сред тези неблагоприятни промени са забавянето на сближаването между държавите членки в някои области и увеличаващите се различия в рамките на някои държави членки, както и трайната безработица, нарастващото неравенство по отношение на доходите и бедността сред работещите в няколко държави членки.

Тези контрасти в заетостта и социалната сфера имат значителни последици за начина, по който европейците възприемат икономическата и социална ситуация в ЕС. В последните проучвания на

⁽⁴⁾ 24-тата конференция на страните по Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата.

⁽⁵⁾ Вж. по-специално Европейска комисия (2019 г.), *Europe's Sustainability Puzzle: Broadening the Debate* (Пъзелът на устойчивостта на Европа: разширяване на дебатите), документ на Европейския център за политическа стратегия, 8 април 2019 г.

⁽⁶⁾ Европейска система за стратегически и политически анализ (ESPAS), *Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe* (Глобални тенденции до 2030 г.: предизвикателства и избор за Европа), април 2019 г.

Евробарометър европейците посочват социалните проблеми, свързани с повишаващите се цени, здравеопазването и социалната сигурност, пенсиите и финансовата ситуация на домакинствата си като най-важните въпроси, пред които са изправени в личен план. С течение на времето нарастват опасенията, свързани с околната среда, климата и енергетиката, както въпросите на жилищното настаняване. Европейците все повече изискват действия за преодоляване на очевидните противоречия, като същевременно продължават усилията за справяне с други важни предизвикателства, по-специално в областта на миграцията и сигурността, и за борба с изменението на климата и влошаването на състоянието на околната среда.

Политическото предизвикателство е многостранно и изисква едновременни действия: за тези, които са изправени пред трудности да свържат двата края, които се чувстват несигурни относно перспективите за заетост, които са с по-ниски равнища на благосъстояние или се чувстват изоставени; за тези, които смятат, че действията в областта на климата понастоящем са твърде ограничени и твърде бавни; за тези, които се опасават, че тези действия се случват по-бързо, отколкото те могат да си позволят или се да адаптират или че те отклоняват ресурси от други инвестиции или иновации; и също така и за тези, които предупреждават, че едностранните действия в областта на климата биха могли да навредят на производителността и конкурентоспособността на ЕС.

Накрая, все повече се осъзнава спешната необходимост да се намерят общи, конкретни и ефективни политически решения, които насърчават устойчивия растеж и развитието в ЕС. Това беше признато в декларацията от Сибиу от 9 май 2019 г., чрез която ЕС и неговите държави членки заявяват: „[в]инаги ще се застъпваме за принципа на справедливост, било то на пазара на труда, в социалната сфера, в икономиката или в цифровата трансформация, [...] ще продължим да намаляваме различията между нас и винаги ще помагаме на най-уязвимите в Европа, поставяйки хората над политиката“ и „[щ]е инвестираме в младите хора и ще изградим пригоден към бъдещето Съюз, който може да се справи с най-належащите предизвикателства на 21-ви век“. (7)

Обзорът „Заетост и социално развитие в Европа (ESDE)“ от 2019 г. допринася за анализа и и за размисъл във връзка с този проблем. Той е озаглавен **„Устойчив растеж за всички: избора за бъдещето на социална Европа“** и в него се разглеждат следните теми:

Глава 1 — Основни промени в областта на заетостта и социалната област

Глава 2 — Устойчив растеж и развитие в ЕС: концепции и предизвикателства

Глава 3 — Икономически и социални основи: от производителност до справедлив и устойчив растеж

Глава 4 — Инвестиране в хората и социалната устойчивост: краткосрочни разходи и дългосрочни обезщетения

Глава 5 — Към „по-зелено“ бъдеще: заетостта и социалните отражения на изменението на климата

Глава 6 — Устойчиво развитие и управление: ролята на социалния диалог

Глава 1 съдържа преглед на основните тенденции в заетостта и социалната област през изминалата година в ЕС и неговите държави членки, като се поставя акцент върху тенденциите в заетостта, безработицата и разпределението на доходите в отделните държави членки, както и върху уязвимите групи. В глава 2 се разглежда основната концепция за устойчивото развитие и определенията на различните му измерения, включително социалното измерение. Определят се основните движещи сили на устойчивото развитие и свързаните с него рискове, разглеждат се предизвикателствата пред ЕС по пътя на устойчивото развитие, както и полезните взаимодействия и възможните взаимовръзки между социалните, икономическите и екологичните измерения. В глава 3 се разглежда едно от основните предизвикателства пред устойчивостта, а именно бавният растеж на производителността въпреки ускоряването на технологичните промени и повишаването на нивото на квалификация на работната сила на ЕС. В главата се разглеждат предпоставките за устойчив икономически растеж въз основа на анализ на данните на регионално и на фирмено равнище, като се поставя акцент върху взаимното допълване между ефективността, иновациите, човешкия капитал, качеството на работните места, справедливостта и условията на труд. В главата също така се набелязват политики, които биха могли да доведат до повишаване на производителността, без да се увеличава неравенството. Глава 4 е насочена върху социалните инвестиции в определени области и ролята им за социалната устойчивост. В нея се прави анализ на потенциала на политиките за повишаване на икономическата дейност, заетостта и производителността, като същевременно се смекчава неблагоприятното социално положение. В тази глава

(7) Декларация от Сибиу, декларацията от неофициалната среща на лидерите на ЕС-27 в Сибиу, 9 май 2019 г.; достъпна на адрес: <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2019/05/09/the-sibiu-declaration/>

грижите за деца и дългосрочните грижи, образованието и обучението, уменията, мобилността и жилищното настаняване се набелязват като ключови области, в които мерките на политиката биха могли да повишат устойчивостта и сближаването във възходяща посока на социално-икономическите резултати на държавите членки. В глава 5 се разглежда въздействието на действията в областта на климата върху икономиката и заетостта, доходите и уменията. В нея също така се анализират аспектите на енергийната бедност като отделна форма на бедност в ЕС и се разглеждат последиците от екологичните рискове за здравето, като например замърсяването на въздуха, както и от политиките, които ще имат положително въздействие върху околната среда и хората. И накрая, в глава 6 се разглежда това, което могат да направят и вече правят социалните партньори и социалният диалог, включително договарянето на заплатите, за да се насърчат устойчивият растеж и развитието.

1. ОСНОВНИ ПРОМЕНИ В ОБЛАСТТА НА ЗАЕТОСТТА И В СОЦИАЛНАТА ОБЛАСТ

Както в ЕС, така и в еврозоната, растежът на икономическата дейност продължи през 2018 г., макар и по-бавно от очакваното. Това се дължи на забавянето на световната икономика след продължаващия икономически растеж през последните шест години. Икономическите прогнози бяха занижени с увеличаването на несигурността, а ниският растеж на производителността, продължаващото сегментиране на пазара на труда и социалните и териториалните различия продължават да представляват предизвикателства за устойчивия растеж в ЕС.

Значителната икономическа експанзия през 2018 г. се забави на фона на нарастваща несигурност.

240,7 милиона

европейци са били заети на работа през четвъртото тримесечие на 2019 г.

Равнището на заетост в ЕС продължи да се увеличава, за да достигне най-високото си равнище досега: през първото тримесечие на 2019 г. 240,7 милиона души са били заети на работа, с ⁽⁸⁾13,4 милиона повече, отколкото при въстъпването в длъжност на Комисията „Юнкер“ през ноември 2014 г.

Заетостта в ЕС достига нови върхови стойности, но продължава да съществува неравнопоставеност между половете.

Равнището на заетост в ЕС също отбеляза нов рекорд, достигайки 73,5 % в края на 2018 г., а разликата с равнището на заетост на САЩ продължава да намалява. Равнището на заетост в еквивалент на пълно работно време (ЕПРВ) също нарасна за пета поредна година, като през 2018 г. е 67,2 % — 2,2 процентни пункта повече в сравнение с 2008 г. При все това темпото на повишаване на равнището на заетост се забави. При сегашния темп на растеж на заетостта в ЕС (1,3 % годишно в сравнение с 1,6 % през 2017 г.) равнището на заетост в ЕС през 2020 г. ще бъде малко под целта от 75 % от стратегията „Европа 2020“. Освен това въпреки предишното сближаване между равнището на заетост на мъжете и жените, напредъкът в преодоляването на разликата между половете в областта на заетостта също се забави. През 2018 г. разликата в заетостта между половете възлизаше на 11,6 процентни пункта — почти непроменена от 2013 г. насам.

Равнището на заетост в ЕС достигна 73,5 %, а разликата с равнището на заетост на САЩ се смалява.

6,4 %

е ново рекордно ниско равнище на безработица в ЕС

Годишното равнище на безработицата в ЕС бе 6,8 % през 2018 г., което е с 0,8 процентни пункта по-ниско от нивото през 2017 г. През април 2019 г. безработицата

Безработицата в ЕС спада до исторически ниски равнища, без различията между държавите членки да се снижат съществено.

достигна ново рекордно ниско равнище от 6,4 %. Няколко държави членки вече са близо до постигането на пълна заетост. Също както дългосрочната безработица, младежката безработица продължи да спада до 15,2 % през 2018 г. (и до 14,2 % през април 2019 г.), с 0,7 процентни пункта по-малко от равнището отпреди кризата през 2008 г. Разликите в равнищата на заетост и безработица на равнището на държавите членки и на регионално равнище обаче продължават да са много големи. Разликите в равнищата на заетост между националните и поднационалните територии постепенно намаляват,

⁽⁸⁾ Евростат, namq_10_pe

докато разликите в равнищата на безработицата продължиха да нарастват от 2007 г. насам.

53 %

**от европейците от средната
класа се чувстват уязвими
по отношение на
безработицата**

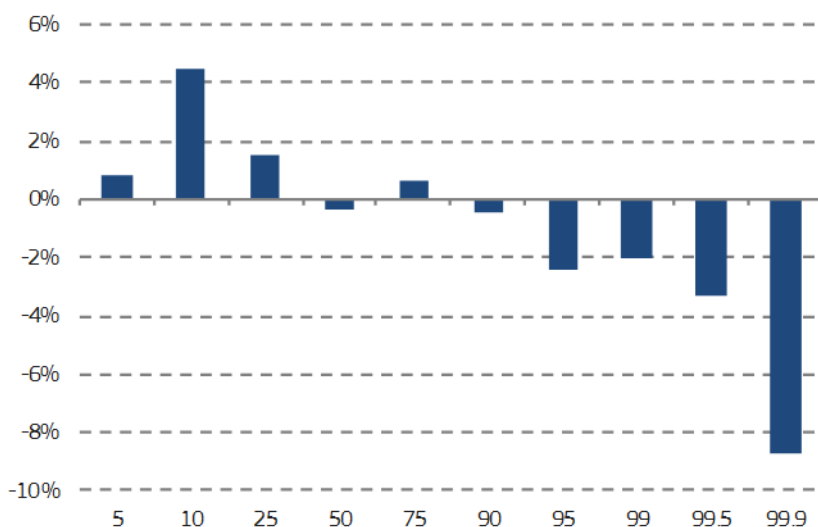
Размерите на средната класа — гръбнакът на обществата в ЕС — определена като доход на глава от населението между 75 % и 200 % от средния национален доход — са все по-сходни в различните държави. Това отразява известно сближаване във възходяща посока, като

Размерите на средната класа са все по-сходни в различните държави членки...

данните също показват тенденция средната класа да нараства по размер в източните държави членки, а да се свива в западните. На равнище ЕС повече от половината (53 %) от гражданите от средната класа съобщават за чувство на уязвимост във финансов план и че изпитват затруднения да свържат двата края.

Групите хора с най-ниските доходи в ЕС-28 са подобрили своите условия в сравнение с равнището им преди кризата

% на промяната на реалния разполагаем доход за периода 2008—2015 г., избрани проценти, разпределение на доходите в ЕС-28. Източник: изчисления на ГД „Трудова заетост“. Статистически данни на ЕС за доходите и условията на живот, Потребителска база данни (EU-SILC UDB) и серии от данни на Световната лаборатория за неравенството (World Inequality Lab) (вж. глава 1).



4 % по-високи доходи

**за по-бедните хора в ЕС в
сравнение с преди
кризата**

През 2018 г. реалният годишен ръст на brutния разполагаем доход на домакинствата (БРДД) беше 2 % в ЕС и 1,5 % в еврозоната. През последната година, за която има налични данни (2017 г.), БРДД на глава от населението в еврозоната

... и доходите на групите с по-ниски доходи в ЕС са се увеличили.

надхвърли предкризисното равнище от 2008 г. (което в ЕС вече бе надвишено през 2015 г.). Въпреки това БРДД на глава от населението все още не се е възстановил до равнището си от 2008 г. в осем държави членки (по-конкретно в Гърция, Кипър, Италия и Испания). След като при икономическата и финансова криза неравенството в доходите вътре в държавите членки се увеличи, то започна да намалява в някои от тях през 2017 г. Анализът на доходите в ЕС като единствено разпределение показва подобрене в положението на групите с по-ниски доходи и сближаване

между подгрупи от държави членки на ЕС от 2007 г. до 2015 г. Хората от 10-ия процентил на населението са получили 4 % по-високи доходи в реално изражение в сравнение с равнището от преди кризата. Това се дължеше преди всичко на нарастването на доходите на някои от най-бедните хора в източните държави членки. От друга страна, доходите на най-бедните слоеве от населението в южните държави членки се влошиха.

Цели 90 %:
най-голямата разлика в медианните доходи между градовете и селските райони в ЕС

Доходите в градовете обикновено надхвърлят тези в селските райони. Най-съществените разлики се наблюдават в Румъния и България, където медианните доходи в градовете са по-високи

Доходите в градовете обикновено са по-високи от тези в селските райони.

с със съответно около 90 % и 60 %. Въпреки това в повечето западноевропейски държави членки вероятността от изпадане в бедност поради ниски доходи и тежки материални лишения е по-висока в градовете, отколкото в селските райони.

Някои групи от населението (по-специално хората с увреждания, хората от мигрантски произход и етническите малцинства) са по-уязвими в сравнение с други във връзка с достъпа до образование, услуги и до пазара на труда. Това води до по-лоши резултати по отношение на заетостта, намалено благосъстояние и по-висок риск от бедност и социално изключване. Например през 2016 г. около 48,1 % от хората с увреждания са наети на работа в ЕС, в сравнение с 73,9 % от хората без увреждания. Европейският стълб на социалните права определя принципите, с които следва да се гарантират правата на тези групи и насочва съответните действия на политиката на равнището на ЕС и на равнището на държавите членки.

Продължава да бъде предизвикателство достъпът до образование, услуги и до пазара на труда за уязвимите групи.

4,2 милиона души по-малко
са в риск от бедност или социално изключване през 2017 г., отколкото през 2008 г.

Броят на хората, „изложени на риск от бедност или социално изключване“ (ИРБИ), спадна бавно под равнището отпреди кризата. До 2017 г. 4,2 милиона по-малко души бяха изложени на риск от бедност и социално изключване, отколкото най-ниското равнище от 2008 г. в

Броят на хората, изложени на риск от бедност и социално изключване, спадна под най-ниското равнище отпреди кризата от 2008 г.,...

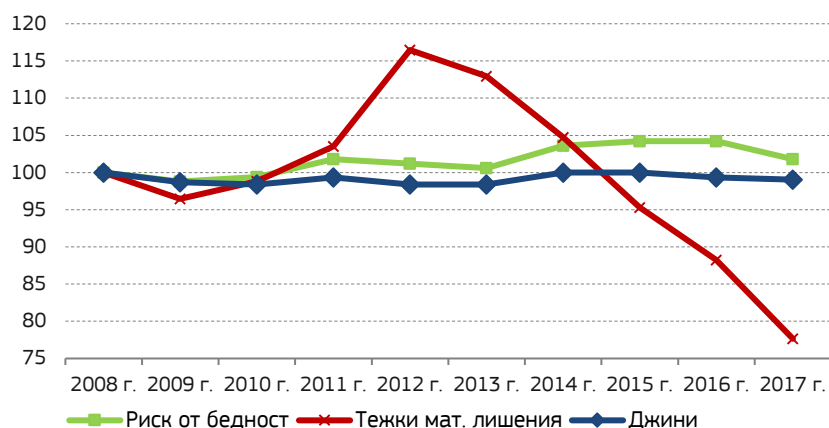
ЕС-27 (с изключение на Хърватия, която се присъедини, след като беше заложена целта). Този спад намали дела на ИРБИ от 23,7 % през 2008 г. — годината преди кризата — или от 24,8 % през 2012 г. — до 22,4 % през 2017 г. Всички три компонента на показателя ИРБИ намаляха: хората, изложени на риск от бедност, тези, живеещи в тежки материални лишения, както и в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност.

Броят на хората, страдащи от тежки материални лишения, намалява постоянно от 2012 г. насам, което сочи подобряване на стандарта на живот. През 2017 г. от тежки материални лишения бяха засегнати 4,7 милиона души по-малко в сравнение с 2016 г. След като се запази като цяло непроменен между 2014 г. и 2016 г., делът на хората, изложени на риск от бедност, намаля от 17,3 % на 16,9 % през 2017 г. Делът на хората в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност намаля от 10,5 % през 2016 г. до 9,5 % през 2017 г., т.е. с около 3,8 милиона души.

... като намаляха и абсолютната бедност, относителната бедност и ниският интензитет на икономическа активност.

Жизненият стандарт се подобри, въпреки че продължават да се наблюдават бедност и неравенство

Праг на бедността (в реално изражение), дял на лицата, изложени на риск от бедност, коефициент на Джини за разполагаемия доход, равнище на тежките материални лишения (кумулятивна промяна — показател за 2008 г. = 100) в ЕС. Източник: Евростат, EU-SILC, изчисления на ГД „Трудова заетост“ (вж. глава 1).



Подбрани макроикономически показатели, показатели за пазара на труда и социални показатели за ЕС-28

	2008 г.	2013 г.	2017 г.	2018 г.
Реален БВП (годишен ръст)	0,5	0,3	2,5	2,0
Заетост				
годишен ръст	1,0	-0,3	1,6	1,3
брой на заетите (000)	231 181	224 442	235 898	239 040
Коефициент на заетост (общо, 20-64 г.)	70,2	68,4	72,2	73,2
коефициент (мъже, 20-64 г.)	77,8	74,3	78,0	79,0
коефициент (жени, 20-64 г.)	62,7	62,6	66,5	67,4
Производителност на труда (годишен ръст)				
на заето лице	-0,5	0,6	0,9	0,6
на час работа	-0,3	1,0	1,3	0,8
Безработица				
коефициент (общо, 15-74 г.)	7,0	10,9	7,6	6,8
коефициент (мъже, 15-74 г.)	6,6	10,8	7,4	6,6
коефициент (жени, 15-74 г.)	7,5	10,9	7,9	7,1
коефициент младежи (15-24 г.)	15,9	23,8	16,8	15,2
коефициент на дълготрайна безработица	2,6	5,1	3,4	2,9
коефициент на много дълготрайна безработица	1,5	2,9	2,1	1,8
брой на безработните (000)	16 768	26 334	18 774	16 887
Реален брутен разп. доход на домак. на гл. от нас. (2008 г.=100)	100,0	97,9	103,5	105,3
Коефициент на изложените на риск от бедност или изключване	23,7	24,6	22,4	
Неравенство				
Квинтилно съотношение на доходите S80/S20	5,0	5,0	5,1	
Коефициент на Джини за разполагаемия доход	31,0	30,5	30,7	

Източник: Евростат (национални сметки, наблюдение на работната сила, SILC)

Забележка: за изложените на риск от бедност или изключване, съотношението S80/20 и Джини през 2008 г. — ЕС-27

2. Устойчив растеж и развитие в ЕС: концепции, определения и предизвикателства

Устойчивото развитие се дефинира като „развитие, което удовлетворява сегашните потребности, без да компрометира възможността на бъдещите поколения да удовлетворяват собствените си нужди“. Това е визията, залегнала в Лисабонската стратегия от юни 2000 г. Тя бе доразработена в стратегията „Европа 2020“ с нейните амбициозни цели в икономическата, социалната и екологичната област. През 2015 г. Организацията на обединените нации прие резолюция относно Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие, чрез която се създава всеобхватна глобална програма за устойчивото развитие, която обхваща неговото социално, икономическо, екологично и управленско измерение на равни начала.

ЕС подкрепяше целите за устойчиво развитие на равнище ЕС и на световно равнище.

5-те най-големи тревоги

на европейците са със социално-икономически и екологичен характер

Договорът за ЕС включва устойчивото развитие в своите икономически, социални и екологични измерения като основна цел на Съюза и приобщаващият растеж се разглежда в него като неразделна част от устойчивостта. Социалното измерение включва насърчаването на заетостта, добрите условия на труд и благосъстоянието, подобряването и

Икономическите, социалните и екологичните измерения на устойчивостта са залегнали в правото на ЕС и се приветстват от европейците.

хармонизирането на стандартите на живот и труд, борбата със социалното изключване и дискриминацията, социалната справедливост, развитието на човешкия капитал, равенството между половете и социалния диалог. Проучванията на Евробарометър показват, че и трите измерения на устойчивото развитие са на челно място в списъка на тревогите на европейските граждани. Според последното проучване на Евробарометър от есента на 2018 г. сред петте най-важни „лично за тях“ грижи за гражданите на ЕС са социално-икономически и екологични въпроси: повишаващите се цени (32 %), здравето и социалната сигурност (17 %), пенсиите (16 %), финансовото положение на тяхното домакинство (13 %), както и данъчното облагане, образованието, околната среда и климата и енергетиката (всички по 10 %).

ЕС се представя много добре при международните сравнения по отношение на социалния напредък, както се потвърждава от показателите, разработени за проследяване на напредъка към постигане на целите за устойчиво развитие. Въпреки това постиженията и предизвикателства се различават значително в отделните държави членки. Освен това предизвикателствата, произтичащи от мегатенденциите на застаряването на населението, цифровизацията, глобализацията и изменението на климата, излагат на риск устойчивостта на тези постижения.

При сравненията в международен план ЕС заема челните редици, но е необходим допълнителен напредък към устойчива социална Европа...

по-малко от 2 работници

на човек на възраст над 65 години до 2060 г., а днес съотношението е 3:1

Демографските промени водят до нарастващ брой на възрастните хора и до намаляване на населението в трудоспособна възраст: между сегашния момент и 2060 г. броят на хората на възраст над 65 години се очаква да се увеличи от 30,5 на 51,6 на 100 души в трудоспособна възраст (15–64 г.). Това означава, че за да

... за насърчаване на растежа на производителността и на по-широкото ѝ отражение върху все по-цифровизираната икономика...

бъде икономическият растеж устойчив, той трябва да разчита все повече на нарастването на производителността и на по-широкото ѝ разпространение. Освен това справедливостта между поколенията и финансовата устойчивост на системата за социална закрила са изложени на риск. Цифровизацията откри пътя за нови форми на организация на труда, включително работата през платформи, както и за все по-голямата автоматизация на труда. Цифровизацията носи и значителен потенциал за създаване на работни места, по-специално в иновативни и високопроизводителни предприятия, и за добре образовани, висококвалифицирани хора. Правната рамка и системите за

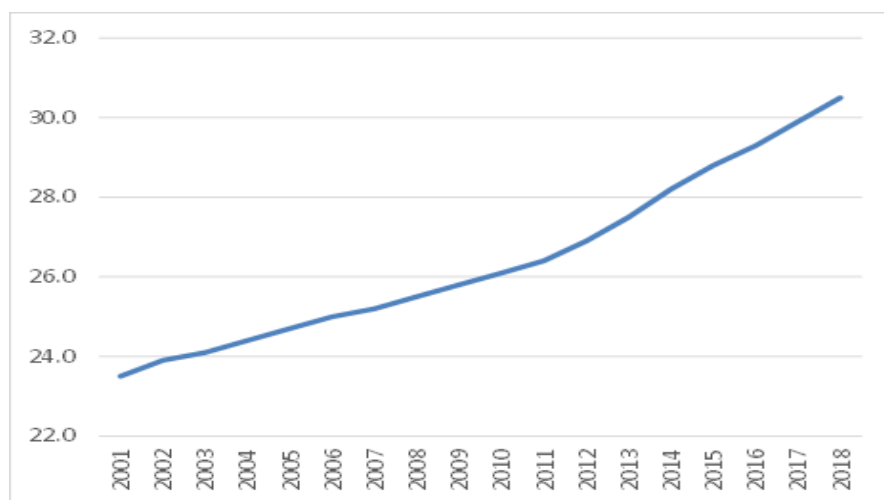
социална закрила трябва да се развият, за да обхванат по-добре тези нови форми на труд.

Предизвикателства за социалната устойчивост включват все още големите различия в рамките на държавите членки и устойчивите неравенства, които възникнаха след икономическата криза и произтичат от сегментацията на пазара на труда и поляризацията на доходите и уменията. В някои случаи моделите за сближаване на регионите се различават от тези на държавите членки. Например, въпреки че е налице сближаване между държавите членки по отношение на равнището на заетост през 2004—2016 г., се наблюдават различия на регионално равнище. Овладяването на географските различия зависи от способността на националните и поднационалните територии да постигат сближаване във възходяща посока и да гарантират равен достъп до услуги в различни области. Преодоляването на различията изисква съчетание от политики, които придружават както хората, така и населените места в прехода към нови начини на производство и работа, като се отчитат местните особености. Подобно съчетание от политики включва подкрепата от европейските структурни и инвестиционни фондове, по-специално на Европейския социален фонд, и може да се възползва от все по-голямо внимание, оказвано на действията на ЕС в подкрепа на промишлената конкурентоспособност и иновациите.

..., както и равенство на възможностите, включително в места, които все още са в процес на труден индустриален преход, с подкрепата на фондовете на ЕС и инструментите на индустриалната политика.

Има все повече хора на пенсионна възраст в сравнение с хората в трудоспособна възраст

Коефициентът на възрастова зависимост (съотношение между дела на населението на над 65-годишна възраст спрямо населението на възраст 15—64 години), ЕС-28. Източник: Евростат [demo-pjanind] (вж. глава 2).



Чрез анализ на факторите бяха установени четири основни компонента (фактора), които се подсилват взаимно и свързват различните измерения на устойчивостта. Тези фактори са базата на четирите основни глави на този доклад. Първият компонент включва факторите, които допринасят за „добродетелен кръг“ на устойчивото развитие чрез насърчаване на производителността и ефективността чрез политики, насочени към човешкия капитал (умения и социална закрила най-общо) и институциите (функциониране на колективното трудово договаряне и доверие в работата на държавните институции). Вторият фактор се отнася до ефективността на пазара на труда като предпоставка за устойчиво развитие. Той разкрива структурните слабости на продуктовите пазари и пазарите на труда, които подкопават устойчивото развитие, а оттам и конкурентоспособността, увеличението на заплатите и перспективите за заетост. Третият фактор отразява благоприятните социални условия и се отнася до ефективността, с която социалната държава намалява бедността и неравенството. И накрая, четвъртият фактор представлява ограниченията за растежа, потенциално свързани с високите данъци върху труда.

Квалифицираната работна сила, производителността на труда, ефикасните пазари на труда, доверието в институциите и ефективната социална закрила са ключови елементи на устойчивото развитие.

Клъстерният анализ сочи значителни предизвикателства пред устойчивостта и трайни структурни проблеми на пазара на труда в Южна Европа, с висока степен на безработица, лошо функциониране на пазара на труда за уязвимите групи и слаба позиция при договарянето на заплатите на работниците и служителите. От друга страна, за повечето северозападни държави членки се констатира, че устойчивостта им почива на твърда основа: инвестиции в умения, което подкрепя по-високата производителност, подсилена от ефективни и надеждни институции. Тези държави също така инвестират повече в социалната закрила и показват по-висока ефективност на използване на природните ресурси. Държавите членки от Източна Европа наваксват разликата с другите държави членки по отношение на БВП на глава от населението и производителността на труда, макар че техните традиции в социалния диалог са по-слабо развити, доверието в институциите им продължава да бъде ниско и те често изостават в изпълнението на политиките в областта на уменията и околната среда.

Не всички държави членки са поели по пътя на устойчивото развитие.

3. ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ОСНОВИ: ОТ ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ ДО СПРАВЕДЛИВ И УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ

19 % ръст на общата факторна производителност в ЕС след 1995 г. спрямо 24 % в САЩ

Предвид ограниченията на човешките ресурси, наложени от застаряването на населението, и недостига на природни ресурси, за увеличението на растежа си ЕС трябва да разчита все повече на промяна на начините на производство и потребление и на по-ефикасно

Бавният растеж на общата факторна производителност и неговото увеличаващо се неравномерно разпределение са сред основните предизвикателства пред устойчивостта на ЕС.

използване на съществуващите ресурси. Едно от хроничните предизвикателства пред Европа е свързано с общата факторна производителност (ОФП), измерваща частта от икономическия растеж, която се дължи не на увеличаване на производствения фактор, а на по-висока ефективност в производството. Общата факторна производителност е важен показател за устойчивостта на растежа. Растежът на общата факторна производителност в ЕС е нисък в сравнение с други големи икономики. Неговото увеличение между 1995 г. и 2020 г. (включително прогнози за 2019 г. и 2020 г.) се изчислява на 19 % в ЕС в сравнение с 24 % в САЩ. Съществуват значителни различия в разпределението на общата факторна производителност, както между и в рамките на държавите членки, така и между сектори и дружества с различна големина. Равнищата на общата факторна производителност в източноевропейските държави се доближават до средните стойности за ЕС, макар и тръгвайки от ниско равнище.

Общата факторна производителност на ЕС расте по-бавно, отколкото преди кризата

Обща факторна производителност между 1995 г. и 2020 г., 1995 г. = 100. Източник: База данни АМЕСО на службите на Комисията (вж. глава 3).



Капацитетът за иновации на даден регион и равнището на образование на работната ми сила повишават общата факторна производителност и ефективност. Колкото по-отдалечен е даден регион е от т.нар. „технологична граница“, толкова по-голям е растежът му на общата факторна производителност, а оттам и сближаването му е по-бързо. В същото време потенциалът за растеж на общата факторна производителност на даден регион зависи от способността му да приема нови технологии от напредналите региони, представляващи „технологичен еталон“, а това на свой ред зависи от уменията на работната сила. Колкото по-образовани са работниците в даден регион и колкото по-големи са разходите му за научноизследователска и развойна дейност, толкова по-силен е капацитетът му да приема нови технологии. Ефективните правителствени институции и доверието на гражданите и предприятията в тези институции също играят ключова роля в повишаването на производителността.

Иновациите, основани на научноизследователска и развойна дейност, човешки капитал и ефективни институции, водят до повишаване на общата факторна производителност в европейските региони...

Анализът на нивото на дружествата, показва, че предприятията с обща факторна производителност обикновено инвестират във висококачествен, иновативен капитал, а не увеличават просто основния капитал от предишното равнище. Като стават по-конкурентоспособни по този начин, те създават повече работни места и плащат премия на производителността на работниците, така че ефективността в производството се придружава от по-високи заплати. Предприятията износители също притежават по-голяма обща факторна производителност, предимно защото излагането им на глобалната конкуренция ги задължава да станат по-ефективни.

..., както и в предприятията, като водят и до по-високи заплати за работниците.

Ефективните пазари на труда, иновативният капитал, равните възможности и добрата работна атмосфера насърчават общата факторна производителност

Несъвършенствата на пазара на труда оказват отрицателно въздействие върху потенциала за икономически растеж. Примери за това са пречките за навлизане на пазара на труда за

Изключването на хора от важни ресурси и равните възможности ограничават потенциала за растеж.

някои работници, неравномерната защита на работните места или слабата позиция при договаряне на някои групи работници, в сравнение с други. Това подчертава значението на равните възможности на пазара на труда. Сегментирането на пазара на труда поради дискриминация или изключване от работа или възможности за обучение нарушава определянето на заплатите и на свой ред води до неоптимално използване на труда, като в крайна сметка намалява потенциала за растеж.

Според европейското проучване на условията на труд (European Working Conditions Survey — EWCS) ръководните кадри считат, че добрата работна атмосфера, по-голямата автономия на работниците и редовният достъп до обучение на работниците благоприятстват растежа на производителността, включително чрез подобрена мотивация и по-редки отпуски по болест, по-голямо привличане на квалифицирани работници и по-високи проценти на задържане на работниците. Според ръководните кадри предприятията, които създават нови продукти или въвеждат нови производствени процеси, също се радват на по-висока производителност.

Производителността е по-висока в предприятията с добра работна атмосфера и възможности за обучение.

БВП: +1 %

в дългосрочен план в по-слабо развитите региони чрез ЕСФ + за периода 2021—2027 г.

Инструментите и политиките на ЕС играят ключова роля за насърчаването на конкурентоспособността и повишаването на производителността. Ориентировъчна симулация показва, че политиката на сближаване на ЕС има трайно

Политиките и инструментите на ЕС играят ключова роля: Европейският социален фонд може да съдейства за повишаване на производителността, най-вече в по-слабо развитите региони.

положително отражение върху икономиката. При симулацията Европейският социален фонд (ЕСФ) е взет като пример. По-специално, ЕСФ допринася за подобряване на пригодността за заетост на работниците чрез социални инвестиции и обучение. За периода 2021—2027 г. Комисията предложи общи разходи за ЕСФ+ в размер на 101,2 милиарда евро. Симулацията показва, че се очаква подпомогнатите по линия на ЕСФ+ инвестиции да дадат отражение върху икономиката на получаващите държави, което ще продължи и след 2027 г., която е последната година от програмата. Очаква се отражението да е особено силно в по-слабо развитите региони на ЕС, т.е. регионите, в които БВП на глава от населението е по-малък от 75 % от средния за ЕС. В тези региони подпомогнатите по линия на ЕСФ+ инвестиции може да доведат до повишаване на производителността на труда с 0,7 % и на БВП с 1 % в дългосрочен план, в сравнение със сценарий без такива инвестиции.

Политиките могат да допринесат в значителна степен за подобряване на производителността в ЕС. Моделните симулации потвърждават положителното дългосрочно макроикономическо въздействие, особено държавната подкрепа в сферата на обученията за предприятията, която е замислена да мотивира служителите им да участват в повече курсове за обучение. Източниците на финансиране за подкрепа в сферата на

Субсидиите за обучение могат да повишат производителността, най-вече като бъдат насочени към хората, които имат най-голяма нужда, като същевременно бъдат подкрепени иновациите и инвестициите.

Държавната подкрепа в сферата на обученията и повишаването на квалификацията води до увеличаване на производителността и БВП

обученията може да се различават и да включват публично, частно и споделено финансиране. Това е от значение поради въздействието им, най-вече върху заетостта, БВП и на дела на заплатите. Обучението

повишава производителността на работниците и вследствие на това търсенето на работна сила и заплатите. Отражението на тези мерки зависи и от техните целеви групи. Повишаването на цялостното равнище на квалификация изисква комбинация от подкрепа в сферата на обученията, особено за по-нискоквалифицираните работници, както и стимули за насърчаване на уменията им чрез допълнително образование.

Произтичащото от това нарастване на средното ниво на квалификация би допринесло за подобряване на устойчивостта чрез повишаване на иновационния потенциал на икономиката и преразпределянето на труда, и същевременно чрез подобряване на пригодността за заетост на тези, които се нуждаят най-много от подкрепа.

4. ИНВЕСТИРАНЕ В ХОРАТА И СОЦИАЛНА УСТОЙЧИВОСТ: КРАТКОСРОЧНИ РАЗХОДИ И ДЪЛГОСРОЧНИ ПОЛЗИ

Подобряването на уменията и квалификациите на работната сила на ЕС и укрепването на нейния потенциал за иновации са само няколко от многото области, които се нуждаят от инвестиции с цел подкрепа на устойчивостта. Предвид значителните демографски и технологични промени е налице широк консенсус за необходимостта да се инвестира в хората. Такива „социални инвестиции“ спомагат за подобряване на благополучието на хората и за предотвратяване и смекчаване на социалните рискове чрез предоставяне на подкрепа на гражданите, за да придобият нови умения и за да станат или да останат активни на пазара на труда, както и като им се предоставя подкрепа в периоди на критични житейски промени. В тази глава са разгледани избрани области, свързани с подобни преходи, а именно грижите за децата и дългосрочните грижи, образованието, обучението и уменията, както и жилищното настаняване.

Социалните инвестиции позволяват на хората да достигнат своя потенциал и ги подкрепят в периоди на критични житейски промени.

Възвращаемостта на социалните инвестиции е по-висока през ранните етапи от живота

Очаквана възвращаемост на социалните инвестиции и коефициент на възвращаемост за всеки етап от живота. Източник: J. Kvist (2014 г.). „Рамка за стратегии за социални инвестиции: включване на перспективите, свързани с поколенията, живота и пола в стратегията на ЕС за социални инвестиции.“ *Comparative European Politics*, 13(1), 131-149 (вж. глава 4).



Инвестирането в грижите в ранна детска възраст и в семействата, както и насърчаването на равните възможности може да се извършва под различни форми, включително чрез достъпно и висококачествено образование и грижи в ранна детска възраст (ОГРДВ) и дългосрочни грижи (ДСГ). Подпомагането на доходите чрез социални трансфери може да спомогне, по-специално за справяне с неравнопоставеността, произтичаща от неравенство във възможностите сред децата, както и липсата на достъп до основни услуги в отдалечени или селски райони или бедността в напреднала възраст.

Инвестирането в грижите в ранна детска възраст и в дългосрочните грижи и достъпът до основни услуги спомагат за преодоляване на неравнопоставеността.

Над 20 часа/седмица

представлява най-голямата разлика между държавите членки в интензитета на използването на грижи в ранна детска възраст

Между 2008 и 2016 г. свързаните със семейството разходи за всяко дете се увеличиха в повечето държави членки. Използването на официални грижи в ранна детска възраст се увеличи значително в ЕС,

Интензивността на използването на грижи в ранна детска възраст се различава значително в отделните държави членки.

но е налице възможност да нарасне още. Половината от държавите членки все още трябва да постигнат две от заложените през 2002 г. цели от Барселона относно използването на грижи в ранна детска възраст, а именно до 2020 г. да осигурят грижи в ранна детска възраст за поне 90 % от децата на възраст между 3 години и задължителната възраст за започване на училище, както и поне за 33 % от децата на възраст под 3 години. Средният брой часове на седмица за официални грижи в ранна детска възраст, използвани през 2017 г., варираше с над 20 часа в различните държави членки.

Над 14 процентни пункта

представлява разликата в равнището на заетост между майките и други жени в ЕС

Наличието на достъпни и качествени грижи в ранна детска възраст е важно за децата, тъй като увеличава стимулите или им позволява да работят. Налице са доказателства, че грижите в

Достъпът до грижи в ранна детска възраст позволява на родителите да работят.

ранна детска възраст имат решаваща роля при решенията, които майките и домакинствата вземат по отношение на участието на пазара на труда: през 2017 г. процентът на заетост на жените с деца на възраст до 6 години или по-малко бе 64,6 % в ЕС, в сравнение с 79 % за жените без деца. Наличието и достъпността на грижи в ранна детска възраст може до голяма степен да обяснят различните равнища на процента на заетост на майките в ЕС. Колкото е по-висок процентът на използване на официални грижи в ранна детска възраст за деца под 3 години, толкова е по-висок процентът на заетост на жените. Швеция и Чехия са два отчетливи примери за тази корелация в двата противоположни края на спектъра. В Швеция високият процент на заетост на майките (82,8 %) е съпътстван от висок процент на използване на услуги за грижи в ранна детска възраст (52,6 %), докато в Чехия има много нисък процент на заетост на майките (45,1 %) и много нисък процент на използване на услуги за грижи в ранна детска възраст (6,5 %).

По-богатите семейства използват средно

два пъти повече грижи в ранна детска възраст, отколкото по-бедните семейства

Грижите в ранна детска възраст са благоприятни не само по отношение на заетостта на майките. Официалните грижи в ранна детска възраст предоставят на децата стимулираща среда, в която могат да

По-бедните семейства са склонни да използват в по-малка степен грижи в ранна детска възраст.

придобият нови умения, които да използват през целия си живот, и които могат да доведат до намаляване на неравенствата при започване на училище. Важно е тези услуги да бъдат предоставяни за всички социални групи, по-специално на най-уязвимите. По-бедните семейства обаче използват по-малко услуги за грижи в ранна детска възраст, отколкото по-богатите семейства, като основната причина за това е, че не могат да си го позволят. На равнище на ЕС средното използване на грижи в ранна детска възраст от страна на семействата в най-долната квинтилна група на разпределението на доходите е 18,3 % за деца на възраст 3 години или по-малко, докато средното използване от страна на семействата в горната квинтилна група е 42,5 % (измерено в еквиваленти на пълно работно време от 30 часа на седмица за всяко записано дете).

Публичните разходи за дългосрочни грижи ще се увеличат

от 1,6 % от БВП през 2016 г. на 2,7 % през 2070 г.

Поради застаряването на населението публичните разходи за дългосрочни грижи се очаква да нараснат значително през следващите десетилетия (от 1,6 % от БВП през 2016 г. на 2,7 % през 2070 г.). Предоставянето на висококачествени и достъпни

Застаряването на населението ще окаже въздействие върху публичните разходи за дългосрочни грижи.

дългосрочни грижи и на схеми за постигане на равновесие между професионалния и личния живот (като гъвкаво работно време и отпуск за полагане на грижи) може да облекчи тежестта върху хората с отговорности за полагане на грижи, и по този начин да се отрази положително върху заетостта им.

От историческа гледна точка при европейския социален модел уменията винаги са били едно от основните средства за подобряване на участието на пазара на труда и увеличаването на производителността и конкурентоспособността. Работната сила с актуализиран набор от умения е от ключово значение за устойчивото развитие и растежа.

Уменията са от ключово значение за участието на пазара на труда и бъдещия растеж.

При хората с висше образование вероятността

да имат работа е по-голяма с 45

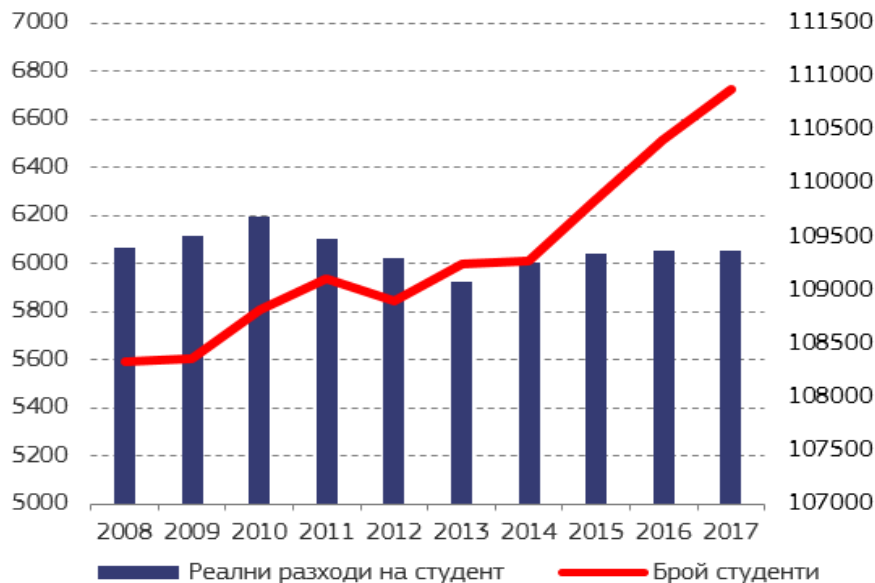
Правителствата от ЕС финансират повече от 80 % от разходите за образование. Номиналните инвестиции в системите на образованието и

По-високата квалификация предоставя важни индивидуални и социални ползи, но въпреки това разходите за образование не са достатъчни.

обучението нарастват през последното десетилетие, макар и да растат по-малко от БВП. Като цяло в ЕС реалните разходи за образование на учащ остават стабилни, но в някои държави членки намаляха, по-конкретно в Ирландия, Гърция и Обединеното кралство. Инвестирането в образованието води до няколко положителни последици. По-високите квалификации са свързани с по-високи равнища на заетост и по-високи заплати (+ 16 % за хората със средно образование, + 45 % за хората с висше образование) и до по-добро състояние на здравето на хората. Ползите за обществото включват по-високи данъчни приходи и социалноосигурителни вноски, по-ниски разходи за социално осигуряване и по-активни граждани. Но тъй като съществува връзка между процента на завършилите висше образование и предишните поколения, е налице риск от кумулативно предимство (т. нар. ефект на „Матю“), т.е. публичните разходи за образованието в крайна сметка предоставят повече предимства на семейства, които вече имат добро ниво на образование, отколкото на тези, които нямат такова.

Докато броят на студентите се увеличава постепенно, реалните разходи за студент остават почти на същото ниво като това преди кризата

Промени в броя на студентите и реалните разходи за образование на студент в периода 2008—2017 г.; от дясно брой студенти (в хиляди), а от ляво реално средни разходи (в евро) на студент. Източник: Изчисления на Генерална дирекция „Трудова заетост“ въз основа на данни на Евростат (вж. глава 4).



Професионалният опит по време на следването като част от учебната програма води до увеличаване на шансовете за последващо наемане на работа. Европейците с платен професионален опит по време на следването имат около 9 % повече шансове да работят в сравнение с тези без такъв опит. Моделите за професионално обучение на равнище средно образование са също така свързани с по-голяма заетост. Тези въздействия се отнасят до всички групи, но като цяло вероятността от заетост е по-висока (с до 6 %) за мобилните граждани на ЕС и по-ниска (с до 11 %) за хора с мигрантски произход от държави извън ЕС.

Професионалният опит и професионалното образование подобряват шансовете за намиране на работа.

Благодарение на неформалното обучение образованието и обучението на възрастни се увеличават в ЕС. Това най-вероятно е отражение на по-високата гъвкавост на неформалното обучение, по-ниските разходи за него, както и ограничената възможност за предаване на уменията, придобити от това обучение: всички тези характеристики го правят атрактивно за работодателите, които го финансират.

Ученето за възрастни и неформалното обучение се увеличават.

Жилищното настаняване като сектор и област на политиката се различава от провеждането на социални политики, при които пряко се инвестира в хората. Достъпът до достъпно и подходящо жилищно настаняване, включително социални жилища, е важен фактор, позволяващ на европейците да се ползват с възможности за образование и обучение, както и да влязат и останат на пазара на труда, където могат най-добре да реализират своя потенциал, както и да участват в живота на общността и в съответните социални мрежи. По този начин това спомага пряко и непряко за придобиването на умения, подобрена производителност, устойчив растеж и социално сближаване. Достъпното жилищно настаняване е решаващ фактор за предоставянето на достъп до обществени услуги и улесняване на мобилността и успешното преминаване от едно работно място на друго. Неподходящите жилища могат да окажат неблагоприятно дългосрочно въздействие върху здравето и социалното приобщаване. Положението с жилищното настаняване се различава значително между отделните държави — членки на ЕС, по отношение на такива основни характеристики като достъпност, качество, режим на собственост и средна продължителност на ползване.

Ползването на достъпно жилище е важно за достъпа до образование и трудова заетост, както и за участието в обществения живот като цяло.

28 % от наемателите харчат повече от 40 % от своите доходи за жилище

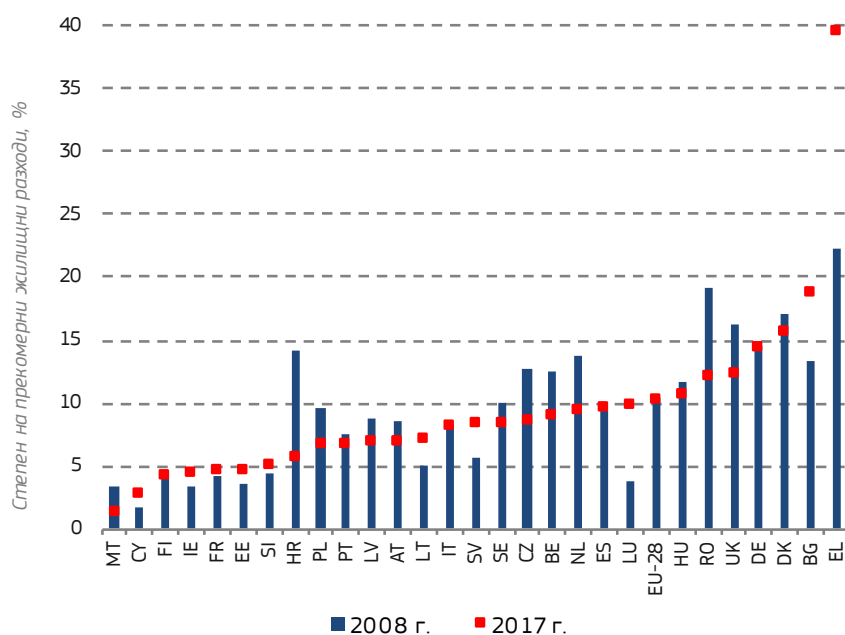
„Ежедневните разходи за живот“ зависят от разходите за основното жилище, които включват разходите за жилището (ипотека или наем) и

Докато средните жилищни разходи и прекомерното финансово натоварване намаляха в ЕС, достъпността на жилищата представлява проблем за наемателите и семействата с един родител, най-вече в градовете.

разходите за комунални услуги и застраховане. Някои показатели сочат положително развитие в ЕС след възстановяването на икономиката. Разходите за жилище като процент от располагаемия доход намаляха средно от 22,7 % от располагаемия доход през 2014 г. на 21,4 % през 2017 г. Посочените от респондентите като прекомерни разходи за жилище намаляха от най-високото си ниво от 38 % от домакинствата през 2013 г. на 31 % през 2017 г. Същевременно делът на домакинствата, които харчат повече от една пета от доходите си за жилищни разходи, намаля от 11,6 % на 10,4 % от населението, въпреки че положението е различно в отделните държави членки. Въпреки тези положителни тенденции обаче съществуват конкретни групи, които е по-вероятно да се сблъскат с проблеми, свързани с достъпността на жилищата: наематели, хора, живеещи сами, особено тези с деца и живеещи в градове.

Един на десет европейци харчи 40 % или повече от личните си доходи за разходи за жилище

Процент на прекомерни жилищни разходи, 2008—2017 г. Източник: Евростат, статистически данни на Общността за доходите и условията на живот (EU-SILC) (вж. глава 4).



Жилищата с изключително лоши условия намаляват, в частност в Централна и Източна Европа. Около всеки седми европейец обаче живее в лошо жилище с течащ покрив, влажни стени, под или основи, или с изгнили рамки на прозорците или подови настилки. Тези проблеми засягат предимно наемателите, включително тези в сгради за социално жилищно настаняване. Собствениците с ипотекы са най-малко уязвимата група както по отношение на достъпността, така и на лошите жилищни условия. Въпреки някои общи подобрения в достъпността и качеството на жилищното настаняване, крайните форми на изключването по отношение на жилищното настаняване като бездомността се увеличават в много държави.

Жилищата с изключително лоши условия намаляват в ЕС, докато бездомността се увеличава в много държави членки.

Отвъд социалното сближаване жилищното настаняване играе важна роля за насърчаването на устойчив икономически растеж, който улеснява мобилността и ефикасното разпределение на труда. Жилищното настаняване също е важен сектор за екологичната устойчивост. Дълготното придвижване до работното място води до отрицателни последици за околната среда, като същевременно жилищните сгради са отговорни за една четвърт от общото енергийно потребление в ЕС.

Жилищното настаняване се отразява на трудовата мобилност, потреблението на енергия, замърсяването и поради това на икономическата и екологичната устойчивост.

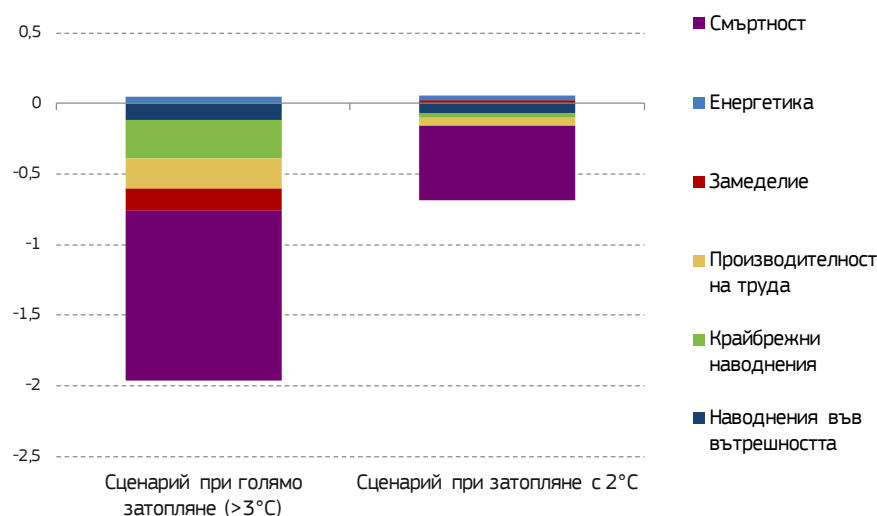
5. КЪМ ПО-ЗЕЛЕНО БЪДЕЩЕ: ОТРАЖЕНИЕ НА ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА ВЪРХУ ЗАЕТОСТТА И ОБЩЕСТВОТО

Екологичната устойчивост е едно от многото измерения на устойчивостта. Налице са много синергии между екологичната устойчивост и икономическата ефективност, като въздействието на моделите на производство и потребление върху заетостта, чрез ефектите върху качеството на труда и здравето и безопасността на работното място, и новите възможности за иновации. Социално-икономическата цена на липсата на действия във връзка с екологичните и климатичните проблеми ще бъде огромна, което ще доведе до чести тежки метеорологични явления и природни бедствия, както и до намаляване на БВП на ЕС с до 2 %, а на БВП в Южна Европа с повече от 4 % в дългосрочен план. Постигането на напредък към „устойчива Европа до 2030 г.“ и изпълнението на амбициозната визия, посочена в Съобщението на Европейската комисия „Чиста планета за всички“ от ноември 2018 г. изисква участието на широк набор от политики. Това изисква също така навременно прилагане на мерки на равнище на ЕС и на регионално равнище в политиките за енергетиката и транспорта, данъчното облагане, научните изследвания, промишлеността и конкуренцията, както и политиките за заетостта и социалните политики. Както социалните инвестиции, и свързаните с изменението на климата инвестиции водят до дългосрочни и универсални ползи, докато същевременно разходите са краткосрочни и силно концентрирани.

Напредъкът към „устойчива Европа до 2030 г.“ изисква широк набор от политики и носи много ползи.

Загуби по отношение на благосъстоянието заради липсата на действия по отношение на изменението на климата за всяко основно социално-икономическо въздействие

% от БВП. Източник: Европейска комисия, проучвания PESETA III, Съвместен изследователски център, Севиля.



**75 % от работниците в ЕС
работят в сектори,
произвеждащи по-малко от
10 % от емисиите на CO₂**

Създаването на стойност и ценности в икономиката на ЕС се осъществява във все по-голяма степен в икономическите сектори, които са със сравнително ниски въглеродни емисии и малко вложени материали. Производството на електроенергия, транспортът, добивната промишленост, земеделието и промишлеността произвеждат заедно почти 90 % от всички емисии на CO₂ от бизнес сектора, но отчитат по-малко от 25 % от заетостта и от брутната добавена стойност в ЕС. Тези сектори трябва да намалят своите емисии, като очакванията растат по отношение на това. Научните изследвания и иновациите, както и новите технологии могат да съдействат за удовлетворяването на тези очаквания. От друга страна, нисковъглеродните индустрии и секторите на услугите произвеждат по-малко от 10 % от всички емисии на CO₂, но в тях работи повече от 70 % от работната сила на ЕС и са също сектори с най-високо увеличение на заетостта. Но напредъкът не е автоматичен, тъй като секторите на услугите също зависят все повече от електроенергията. Това означава, че са необходими целенасочени политики за насочване на процеса на декарбонизация.

Нисковъглеродните сектори заемат челно място в структурната промяна и създаването на работни места, но напредъкът не е автоматичен.

**Една от ползите от прехода
към зелена икономика
може да бъде създаването
на още 1,2 милиона работни
места**

Като цяло прогнозите за въздействието на пълното изпълнение на Парижкото споразумение ⁽⁹⁾ показват, че преходът към нисковъглеродна икономика може да повиши БВП с още 1,1 %, а заетостта с 0,5 % в сравнение със сценарий без политики за действия в областта на климата. Това се равнява на допълнителни 1,2 милиона работни места в ЕС до 2030 г., освен 12-те милиона работни места, които вече се очакват. Създаването на работни места се очаква главно в разрастващите се екологосъобразни отрасли и отрасли, които повишават екологосъобразността си, както и в промишлеността, така и в услугите, включително строителството, управлението на отпадъците и устойчивото финансиране. Положителното въздействие върху БВП и заетостта се дължи до голяма степен на инвестициите, необходими за постигането на този преход, заедно с по-ниски разходи за внос на изкопаеми горива. Освен това по-ниските цени за потребителите, най-вече на произведената от соларни панели електроенергия, ще доведе до увеличаване на разполагаемите доходи, на разходите на потребителите и вследствие на това на търсенето на потребителски услуги, които по принцип са трудоемки. Преходът към нисковъглеродна икономика би могъл също така да смекчи до известна степен продължаващата поляризация на работните места в резултат на автоматизацията и цифровизацията чрез създаването на работни места на средна работна заплата и със средни изисквания за умения. Това въздействие обаче е различно в отделните сектори и държави, но като цяло е положително. Дългосрочните прогнози (2050 г.) потвърждават сходно положително въздействие върху общата заетост, по-специално ако приходите от въглеродни сектори се използват за постигане на изместване на данъчната тежест от облагането на труда към екологичните данъци.

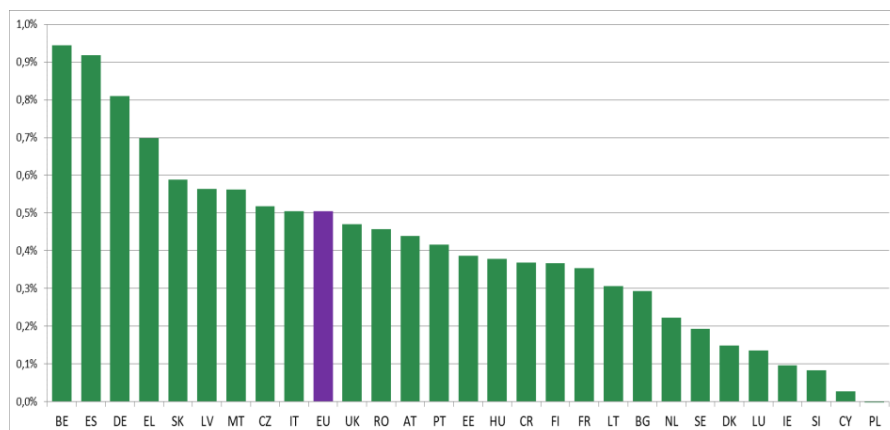
Преходът към нисковъглеродна икономика допринася за растежа на БВП и на заетостта и намалява поляризацията на работните места.

Ръст на заетостта благодарение на действия в областта на климата в държавите — членки на ЕС, 2030 г.

Въздействие върху заетостта по държави, отклонение от базовото ниво в %, през 2030 г. Източник: Eurofound (2019 г.), Бъдеще на промишлеността - сценарий, свързан с

⁽⁹⁾ Eurofound (2019 г.), Бъдеще на промишлеността - сценарий, свързан с енергетиката: отражение върху заетостта на Парижкото споразумение за климата, научноизследователски доклад на Eurofound, февруари 2019 г.

енергетиката: отражение върху заетостта на Парижкото споразумение за климата, научноизследователски доклад на Eurofound, февруари 2019 г. (вж. глава 5).



Преходът към нисковъглеродна, кръгова и неутрална по отношение на климата икономика няма да е приобщаващ по подразбиране, тъй като предполага потенциални значителни разходи и рискове за конкретните сектори. Необходимите мерки и реформи могат да имат значителни последици за хората и регионите, включително съществено пренасочване на работната сила между секторите и професиите и дълбоки промени в бъдещите изисквания по отношение на уменията. Инструментите на ЕС като ЕСФ и Европейският фонд за приспособяване към глобализацията (ЕФПГ), както и европейският социален диалог могат да допринесат за правилен преход, който подпомага работниците и семействата, които са зависими от работа в енергоемки сектори, по време на прехода, включително чрез обучения, преквалификация, индивидуализирани съвети за търсене на работа и потенциално чрез заместване на доходите.

Преходът към нисковъглеродна икономика обаче не е приобщаващ по подразбиране и се придружава също от рискове, включително пренасочване на работната сила.

Отоплението, охлаждането, осветлението и енергията за домакински уреди са от основно значение за гарантиране на достоен стандарт на живот. Енергийната бедност е един от рисковете от декарбонизацията, при който нарастващ дял от домакинствата не е в състояние да си позволява отопление или други енергийни услуги поради съчетание от ниски доходи, високи разходи за енергия и слаба енергийна ефективност на жилищата си. Енергийната бедност оказва въздействие върху здравето, околната среда и производителността. Това подчертава важността на достъпното и качествено жилищно настаняване, включително социалните жилища, за социалната справедливост и за гарантирането на приемането на действията в областта на климата. Цените на енергията, които са един от основните фактори по отношение на енергийната бедност, се увеличиха значително през последните две десетилетия, което доведе до по-силен финансов натиск върху домакинствата. Добре насочените социални обезщетения, социалните жилища и подкрепата за разходите за енергия, както и мерките за енергийна ефективност, могат да доведат до намаляване на енергийната бедност. Като цяло напоследък се наблюдават някои положителни промени в ЕС и невъзможността за отопляване на жилищата намаля средно под нивото си от 2010 г. Не само домакинствата с ниски доходи обаче, а в някои държави членки също и значителна част от домакинствата със средни доходи, все още не могат да отопляват домовете си, особено в градовете и селските райони. Пакетът „Чиста енергия за всички европейци“ поставя нов и цялостен акцент върху енергийната бедност в рамката на ЕС за климата и енергията, като я включва в законодателството в областта на пазара на електроенергия и на енергийната ефективност и в националните планове за енергията и климата. Това представлява ключов компонент за осигуряване на справедлив преход.

Енергийната бедност е друг потенциален риск, който намаля в ЕС, но все още засяга домакинствата с ниски и средни доходи в няколко държави членки.

Най-големият здравен риск от факторите на околната среда в ЕС е замърсяването на въздуха, което причинява около 400 000 случая на преждевременна смърт годишно. Емисиите на основните замърсители на въздуха в ЕС намаляха, но все още надвишават стойностите, посочени в съответните насоки на ЕС и на Световната здравна организация. Някои групи са по-уязвими в сравнение с други по отношение на отрицателните последици от замърсяването на въздуха, включително децата, възрастните, хората, които вече имат здравни проблеми и тези с по-ниско социално-икономическо положение. Живеещите в градовете съобщават по-често, отколкото жителите на селските райони, за проблеми, свързани със замърсяването на въздуха и за други проблеми, свързани с околната среда. Справянето със замърсяването на въздуха чрез действия в областта на климата е възможност за повишаване на обществената и политическата подкрепа за политиките, свързани с изменението на климата, тъй като ползите от намаляването на замърсяването на въздуха са на местно равнище, видими са и са краткосрочни в сравнение с по-абстрактните действия за смекчаване на последиците от изменението на климата. Целенасочените мерки, включително тези в рамките на действията в областта на климата, може да предотвратят една трета на случаите на преждевременна смърт до 2050 г.

Замърсяването на въздуха е най-големият свързан със здравето риск в ЕС, който засяга най-вече възрастните, децата и по-бедните хора.

Накрая, моделите на производство и на потребление, които повишават екологосъобразността си и подкрепят създаването на зелени работни места, насърчават също така възможности за съобразен с изменението на климата и приобщаващ растеж с ползи за предприятията по отношение на иновациите и производителността и повишено благосъстояние за хората. Екологичното данъчно облагане, а именно изместването на данъчната тежест от труда към потреблението на енергия, отпадъците и замърсяването в частност, може да спомогне интернализацията на социалните и екологичните външни ефекти, избягването на създаването на „рай за замърсители“ и насърчаването на преразпределянето на ресурси и пренасочването на глобалните вериги за създаване на стойност към производство със слаб енергиен интензитет и ниски въглеродни емисии.

Действията в областта на климата предлагат нови възможности за иновации в сферата на технологиите и процесите, с което ще бъде укрепена производителността на предприятията.

6. УСТОЙЧИВОСТ И УПРАВЛЕНИЕ: РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИЯ ДИАЛОГ

Социалният диалог играе важна роля в насърчаването на устойчивост във всичките ѝ измерения: икономическо, социално и екологично. Предвид значителните предизвикателства, свързани със справедлив преход към зелена икономика и устойчив растеж, участието на социалните партньори е от първостепенно значение с цел вземането на предвид на съответната информация и постигането на консенсус във връзка с действията. Социалният диалог може да донесе значителен опит за улесняване на сътрудничеството и синергиите между основните участници. Социалните партньори допринасят активно за прилагането на европейския стълб на социалните права и на програмите на политиките на ЕС. Те спомагат също така за постигането на напредък към някои от целите за устойчиво развитие (ЦУР), най-вече чрез а) насърчаване на равенството на работното място и добрите условия на труд, б) насърчаването на приобщаването, в) договарянето на стъпки към по-екологични начини за управление на нашите икономики и г) подсилването на демократичните основи на нашите общества.

Социалните партньори допринасят за устойчиво развитие чрез насърчаване на добри, приобщаващи работни места и управление с участието на множество заинтересовани страни.

Степента на участие в профсъюзите в държавите членки с най-ниска бедност сред работещите е 45 процентни пункта по-висока от тази в държавите членки с най-висока бедност сред работещите

Основните принципи на социалния диалог като равенството на работното място, задоволителните условия на труд и правата на работниците са в центъра на социалните и икономическите измерения на устойчивостта. Фактите показват, че колективното договаряне

Договарянето на заплатите е придружено от положителни социални резултати, включително намаляване на неравенството по отношение на доходите.

води до намаляване на неравенството по отношение на доходите, че по-голямата централизация на договарянето на заплатите е свързана с намаляване на неравенството по отношение на доходите и че по-високата степен на участие в профсъюзите е свързана с намаляване на риска от бедност сред работещите. По принцип представителството на работниците може да подобри качеството на работната среда. Например, работниците, представлявани от профсъюз или работнически съвет, са с 34 % по-малко склонни да считат, че работата им се отразява отрицателно на здравето им. Това показва значението на представителството на работниците за гарантирането на високи стандарти в работна среда, най-вече предвид прогнозните промени в качеството на труда, свързани с прехода към нисковъглеродна икономика.

Социалните партньори също така насърчават приобщаването, което е от ключово значение за социалната и икономическата устойчивост. Примери могат да бъдат намерени в областите на социалната защита и на транснационалните дейности, където социалните партньори защитават разширяването на социалната защита и на други социални права за всички работници в конкретен сектор, като защитата надхвърля конкретното им членство. Социалните партньори също имат все по-активна роля в свързаното с околната среда измерение на устойчивостта. Техният подход към прехода към нисковъглеродна икономика обаче се различава

Работниците с някаква форма на представителство имат 66 % по-голям шанс да получат платен стаж

значително между отделните сектори — от реакция на отхвърляне в секторите, където ще има загуба на работни места като миньорството и добива на изкопаеми горива, до категорична подкрепа в секторите, където се очаква

преходът да доведе до заетост, като строителството. От основно значение за този преход към нисковъглеродна икономика е да се помогне на работниците да се преквалифицират и да подобрят уменията си. Образованието и обучението могат да помогнат на изложените на риск сектори и на социалните партньори да формулират отговори, с които да се осигури по-справедлив преход. Представителството на работниците и служителите е свързано с повече възможности за обучение в рамките на предприятията. Например, работниците, представени от профсъюз, имат 66 % по-голяма вероятност да получат платен стаж.

Освен улесняването на прехода към устойчивост процесите на социален диалог, като двустранните + и тристранните + партньорства, укрепват демократичното участие в обществото в ЕС. Те позволяват на работниците и на работодателите да повлияват на изборите при прехода към по-екосъобразна икономика, като им предоставят известна възможност да повлияят на процеса въпреки мегатенденциите, които променят световната икономика. Сътрудничеството със социалните партньори за управление на прехода, придружено от консултации с експерти и подкрепа на държавата, може да доведе до намирането на най-малко смущаващите решения. Чрез интегрирането на свързаните с околната среда аспекти в традиционния социално-икономически ред, социалните партньори се превръщат в основни участници в процеса на укрепване на „зелен“ и приобщаващ растеж.

Социалните партньори насърчават приобщаваща социална защита и в повечето от случаите преход към нисковъглеродна икономика...

... и насърчават преквалификация за осъществяването на един социално справедлив преход.

Социалният диалог, подкрепен от експертни съвети и от държавата, може да намери най-малко смущаващите решения на проблемите, свързани с устойчивостта.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ

За шеста поредна година подобренията по отношение на заетостта и социалните резултати съпровождаха икономическото възстановяване. Въпреки това постоянните рискове и възникващата несигурност на световно равнище и на равнище ЕС поражда въпроси относно перспективите за по-нататъшен растеж. Междувременно продължаващият ръст на икономиката на ЕС пренасочи вниманието към въпроси, свързани с дългосрочната устойчивост. Неотложността на ситуацията и повишаването на осведомеността относно влошаването на състоянието на околната среда и

въздействието на изменението на климата увеличило натиска върху създателите на политики за ускоряване на прехода към икономически модел, който е нисковъглероден, кръгов, по-устойчив по отношение на околната среда и приобщаващ. ЕС вече може да се похвали с иновативна и високоефективна икономика, както и с високи равнища на социална закрила и защита на околната среда. Целта е тези постижения да станат устойчиви във времето, така че бъдещите поколения да могат да се възползват от същите ресурси, от които се ползват настоящите поколения, както и да се подобри животът на хората днес, като се гарантират техните социални права и равни възможности. Политиките за заетост и социалните политики в частност следва да спомогнат за гарантиране на социална устойчивост в свят, който е повлиян от застаряването на населението, цифровизацията, глобализацията и действията срещу изменението на климата. Общата, възходяща интеграция на социални и екологични съображения в бъдещите политики е от съществено значение и ще допринесе за насърчаване на общественния прием на необходимите реформи.

Стабилната икономическа експанзия в ЕС не може да се запази без по-висок ръст на общата факторна производителност, което зависи повече от ефикасното използване на производствените фактори, отколкото от самото разширяване на използването им. Общата факторна производителност процъфтява в държавите членки и регионите със стабилни институции на пазара на труда и в предприятията, които инвестират в обучение на работниците и в иновационен капитал и процеси. Политиките, които допринасят за развитието на човешкия капитал и улесняват иновациите на работното място са най-ефективни за повишаване на производителността в дългосрочен план, при условие че пазарите на труда не са дискриминационни и предприятията имат достъп до необходимия капитал.

Предвид основните демографски и технологични промени, социалните инвестиции допринасят за устойчивостта, като предотвратяват и смекчават социалните рискове. Те позволяват на гражданите да останат активни на пазара на труда и да придобият нови умения чрез предоставяне на подкрепа в периоди на критични житейски промени. По този начин се повишават равнищата на активност и заетост, а социалните рискове намаляват. Сред тези инвестиции се открояват грижите за деца и образованието в ранна детска възраст, които подкрепят участието на пазара на труда и заетостта на майките, като същевременно укрепват уменията и равните възможности на ранен етап в живота на децата. Инвестициите в уменията, квалификацията и официалното обучение на възрастни подкрепят конкурентоспособността на предприятията, както и заплатите. Достъпът до достъпно и подходящо жилищно настаняване е важен фактор, който позволява на европейците да реализират своя потенциал на пазара на труда и да участват в живота на обществото при равни начала.

Като цяло се очаква преходът към нисковъглеродна икономика да има положително въздействие върху БВП, общата заетост и благосъстоянието. Подготовката на ранен етап за този преход чрез по-добри и нови умения може да намали риска от загубата на работни места в професии, сектори и региони, които са все още свързани с високовъглеродната икономика, както да оползотвори по-добре потенциала за създаване на работни места в „зелените“ сектори. Преходът към неутрална по отношение на климата икономика обаче не е социално приобщаващ по подразбиране. Интегрирането на социалното измерение още от самото начало е от основно значение за успеха на стратегията на ЕС в областта на климата и енергетиката. Където е целесъобразно, компенсаторните мерки, включително тези, целящи намаляване на енергийната бедност, могат да допринесат за социално справедлив преход и следва да бъдат част от необходимите реформи. Данъчното облагане, свързано с околната среда, също предлага възможност за постигане на изместване на данъчната тежест от облагането на труда, с положителни последици за общата заетост и доходите. Целта на политиката и инвестициите следва също така да бъдат и свързаните с околната среда рискове за здравето, като замърсяването на

въздуха, и да спомогнат за постигане на обществената подкрепа за действията в областта на климата и за реформите.

Накрая, управлението с участието на множество заинтересовани страни на социалния диалог е изключително подходящо за изграждането на широк консенсус за насърчаването на по-устойчиви икономики и общества. Добре функциониращият социален диалог повишава социалната справедливост, като подобрява условията на труд, без да пречи на дългосрочните икономически резултати. Профсъюзите и организациите на работодателите могат да засилят усилията си за управление на прехода към нисковъглеродна икономика въпреки продължаващите различия в позициите, свързани с неравномерното секторно въздействие на повишаването на екологосъобразността на икономиката.

Интегрирането на социалните и екологичните цели при изготвянето на всички политики на ЕС за разлика от справянето със социалните и екологичните рискове чрез последващи корективни действия е единственият надежден начин за осъществяване на истински балансиран, многоизмерен модел за устойчиво развитие. Това може да не е магическо решение за всички предизвикателства пред ЕС, но ще гарантира екологична и социална Европа, която изпълнява отговорностите си в световен план.